

## Feminist iktisat perspektifinden Türkiye ekonomisinde kadının rolü

### *The role of woman in Turkish economy with feminist economics perspective*

Ruhan İşler<sup>1</sup>

Canan Şentürk<sup>2</sup>

Received Date: 01 / 11 / 2015

Accepted Date: 12 / 02 / 2016

#### Öz

*Ekonomide kadının rolü ve yeri uzun süre ihmal edilmiş ve bu alanlarda kadına gereken önem verilmemiştir. Feminist ekonomistler geleneksel-neoklasik iktisadı, kadın deneyimlerinin ekonomiye yansıtılmaması ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yer verilmesi sebebiyle eleştirmektedir. Bu nedenle, Feminist iktisatçılar kadın bakış açısını da dahil ederek ekonominin gözden geçirilmesi ve sorgulanmasının, iktisadın ufkunu genişleteceği iddiasını savunmaktadırlar. Kadın, tarihin her döneminin kendi şartlarına göre değişen biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmıştır. Bununla birlikte, kadınlar gerçek anlamda, ilk kez sanayi devrimi ile birlikte, “ücretli” olarak ve “işçi” statüsü altında çalışma yaşamı içinde yer almışlardır. Çalışan kadınları destekleyen kanun ve uygulamalar, eğitim imkanlarının artması, demografik gelişme, aile boyutunun küçülmesi, evlenme oranında azalma, boşanma oranında artış, tek bireyli aileler, standart dışı çalışma şekilleri, kadının çalışmasına yönelik tutumda sağlanan gelişmeler, çocuk bakımı ve diğer hizmetlerdeki iyileşmeler kadın işgücü sayısının artışında rol oynayan önemli gelişmelerdir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye Ekonomisinde kadının rolünü ve statüsünü tarihsel perspektif içinde gözden geçirmek amaçlanmaktadır.*

**Anahtar sözcükler:** Feminist İktisat, Kadın İşgücü, Türkiye Ekonomisi, Ekonomik Kalkınma

#### Abstract

*The role and place of women have been neglected for a long time in economics, and women have not been given due importance in these fields. Feminist economists criticise traditional-neoclassical economics claiming that conceptual basis for the mainstream economic knowledge is gender discrimination and women's experiences are not reflected in economics. In this light, they challenge economics suggesting that it should be reviewed and questioned including women's perspective. Women have participated in various economic activities in varying shapes and status depending on the conditions of each period of history. However, in the true sense, women have taken place in working life under the status of “paid” and “workers” for the first time after the industrial revolution. Laws and practices that support working women, increased educational opportunities, demographic developments, shrinking family size, marriage rate reduction, divorce rate increase, single individual-family, non-standard operating modes, improvements achieved in attitudes towards women's work, child care and improvements in other services are important developments that play a role in increasing the number of female labour. In this context, the aim of this study is to examine women's role, status and issues in Turkish Economy from a historical perspective.*

**Keywords:** Feminist Economics, Female Labour Force, Turkish Economy, Economic Development

## 1. Giriş

Kadın, tarihin her döneminin kendi şartlarına göre değişen biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmıştır. Bununla birlikte, kadınlar gerçek anlamda, ilk kez sanayi devrimi ile

<sup>1</sup> Süleyman Demirel University, Isparta-Turkey, [ruhanisler@hotmail.com](mailto:ruhanisler@hotmail.com)

<sup>2</sup> Dr., Süleyman Demirel University, Isparta-Turkey, [canansenturk@sdu.edu.tr](mailto:canansenturk@sdu.edu.tr)

birlikte, “ücretli” olarak ve “işçi” statüsü altında çalışma yaşamı içinde yer almışlardır. Son dönemlerde kadın hareketinin gelişmesiyle birlikte kadın sorunlarına duyulan ilginin yanında, kadın emeğine duyulan ilgi de artmış görünmektedir. Ülkemiz açısından da kadın araştırmaları konusunda önemli gelişmeler olmaktadır. Bu gelişmeler feminizmin dünyada olduğu gibi, ülkemizde de özellikle akademik camiada önem kazanmasına neden olmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, uzun zamandır ekonomide ve iktisat biliminde kadının rolü ve yerinin ihmal edildiği görülmektedir. Bu bağlamda feminist iktisat, geleneksel-,neoklasik iktisadı şu yönlerden eleştirmektedir. Feminist iktisatçılara göre, ana-akım iktisadi bilginin kavramsal temelleri toplumsal cinsiyet “gender” ayrımcılığına dayanmaktadır. Onlara göre, Kartezyen felsefenin benimsediği düalizme dayanarak kadınların ikincilleştirildiğini ve bunun iktisada yansımalarıyla ana-akım iktisatçıların teorilerinde modelleştirilen kişiyi “homo economicus”u erkek olarak algıladıklarını, bu bağlamda da kadın deneyimlerini iktisat bilimine yansıtmadıklarını iddia etmektedirler. Feminist iktisatçılar kadınların bakış açısını da içerecek şekilde iktisadın sorgulanmasını ve yeniden gözden geçirilmesini önermektedirler.

Bu çalışmanın amacı Türkiye Ekonomisinde kadının rolünü ve statüsünü tarihsel perspektif içinde gözden geçirmektir.

## 2. İmparatorluk dönemi

Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti’i arasında, ekonomide kadının yeri açısından benzerlikler mevcuttur. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde ekonomide kadının rolünü anlamak için İmparatorluk’taki tarihsel kökenlere bakmak zorunluluğu doğmaktadır. Osmanlı toplumsal yaşamında kadınların, halkın geçimi ve eğitimi için yaptıkları yardımların yanında, özellikle aş evlerinin-hastanelerin kurulmasında ve hapishanelerin ıslahında katkıları büyük, girişimcilik ve çalışma yaşamında etki ve rolleri ise düşünülenenden fazla olmuştur (Gürol, 2000:244).

Anadolu’da 1240 yılında ‘Ahilik’ ve onu takiben 1727 yılında ‘Gedik’ adı altında oluşturulan esnaf ve sanatkar kuruluşlarına kadınlar üye olamazlardı. Bundan dolayı, anadolu kadını kendisi ayrı bir örgüt olan ‘Bacıyan-ı Rum’ örgütünü kurmuştur. Osmanlı’da hakim sektör olan tarım sektöründe kadının ağırlıklı bir rolü olmuştur (Çağatay, 1982:244). Almanya’da 1919 yılında yaptığı “İşçi Kadınları Açısından Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadın Sorunu” isimli doktora tezinde Lorenz, Anadolu halkının % 81’inin kadın ve çocuklar olmak üzere tarım ve hayvancılıkla uğraştığını, barışta olsun, savaşta olsun, kadının ekonomiye yön verdiğini, ev endüstrisinde tekstil üreticiliği, ipek böcekçiliği dokumacılığı ile uğraştığını istatistiki verilerle ortaya koymaktadır (Çakır,1996:262). Kadın emeği Osmanlı imalatının vazgeçilmez bir unsuruydu. Evlerde kurulu tezgahlar daha sonra küçük atölyelere geçişle, başta halıcılık olmak üzere, dokumacılık alanında yapılan faaliyetler kadının en önemli çalışma alanlarıydı. Örneğin, 1678’de Bursa’da mevcut 300 iplik eğirme atölyesinin yarısından fazlası kadınlara aittir. Bursa fabrikalarındaki işçilerin çoğu müslim ve gayri müslim kadınlardır. Evinde dokuma ve işleme yapan kadınların yanı sıra, değirmen ve fırın sahibi kadınlar da vardır (Altındal,1994:50). Birinci Dünya Savaşı ilerledikçe, erkek nüfusun cepheye sevki nedeniyle erkeklerden boşalan çalışma alanlarına kadınlar çekilmiştir. Diğer taraftan savaş yıllarında kadınlar gönüllü olarak askere alınmış, Birinci Ordu tarafından oluşturulan kadın işçi taburlarıyla geri hizmetteki işgücü açığı giderilmek istenmiştir. 1913 ve 1915 yıllarında ilk kez yapılan sanayi sayımlarında, işçi statüsünde çalışanların 1/3’ünü kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (Aydın, 1999:73). Kadınların çoğunlukta olduğu alanlar, dokuma ve gıda sektörüdür. 1915 yılı sanayi sayımı sonuçlarına göre, çeşitli sektörlerde kadın işçilere ödenen

gündelikler, erkek işçilere ödenenlerin yarısını hiçbir kesimde aşmamıştır. Kadınlar ebelik, öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekleri de yürütmüşlerdir.

### 3. Cumhuriyet dönemi

#### 3.1. Erken cumhuriyet dönemi

Ülkenin sanayileşme yoluyla kalkınmasının benimsendiği ve bu yolda politikaların belirlenmesi amacıyla 1923 yılında İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’ne Kadın İşçiler adına Hayriye, Elif, Emine, Şefika, Münire ve Nigar Hanımlar temsilci olarak katılmışlardır (Aydın, 1999:74).

Kadın işçilerin niceliğine ilişkin ilk önemli bilgi kaynağı 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarıdır. Buna göre, 14 yaşından büyükler itibarıyla toplam 124444 işçiden 29533’ü kadındır (%23.73). 14 yaşından küçükler itibarıyla ise toplam 22684 işçiden 8107’si kızıdır (%35.74). Aynı kuruluşlarda çalışan 7817 memurdan ise 1609’u kadındır (%20.58). “İşveren” statüsündeki kadınlar açısından bakarsak 10941 patrondan sadece 155’i kadındır (%0.14) (Makal, 2012:47).

1920’li, 1930’lu ve 1940’lı yıllara ait istatistiki veriler kadın işgücünün faaliyet alanları dağılımı açısından Osmanlı imparatorluğu dönemine benzer sonuçlar vermektedir.

#### 3.2. İthal ikameci sanayileşme dönemi

Türkiye Cumhuriyeti devleti 1930’lardan itibaren ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlemiş ve özel sermayenin yetersizliğinden dolayı sanayileşmede önemli rol üstlenmiştir. Bu dönemde kentleşme süreci başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında erkeklerin silah altına alınmaları sonucu kadın istihdamında biraz artış olsa da, kadınların sanayi istihdamı içindeki oranları sınırlı kalmıştır. 1936 yılında çıkartılan İş Kanunu kapsamında çalışan işçi sayısı 1947 yılında 289.147 olup, bunun içinde kadınların sayısı 50.851 kişi ve oranı %17.6’dır. 1950’de 65.123 olan bu sayı 1960’da 89.400’e ulaşmıştır. Fakat kadın sayısında bir artış yaşanırken, toplam işçi sayısı içindeki oran düşmüştür (Makal, 2010: 23)

1957 yılında İş Kanunu kapsamına giren sanayi işyerlerinde yapılan anket çalışmasının sonuçlarına göre kadın işçilerin sayı ve oran olarak en fazla bulunduğu işkolları sırasıyla tütün, mensucat ve gıda olup, kadınların %92.6’sı bu üç işkolundadır (Makal, 2001, 136). Düşük ücretli ve emek yoğun olan bu işkollarında kadın işçilerin ücretleri, erkek işçilerin ücretinin tütün sanayinde %65.2’si, mensucat sanayinde %75.4’ü, gıda sanayinde %55.1’idir (Makal, 2001:146-147).

İthal ikameci sanayileşme dönemi içinde, ikinci bir aşama sayılan 1960-80 arasındaki planlı kalkınma döneminde, dayanıklı tüketim malları ve ara mallarının üretimine yönelik bir sanayileşme gerçekleşse bile, temel tüketim mallarının üretimi belirleyici olmaya devam etmektedir. 1963 yılından itibaren hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ilk dördünde istihdam politikaları içinde kadınlara yer verilmemiştir. Bu dönemde, kadınların tarım dışında istihdamı son derece düşüktür. Kentlerde az sayıda yüksek eğitilmiş ve vasıflı kadın daha çok hizmet sektöründe işgücüne katılmaktadır. 15 yaş ve üstü iktisaden faal kadınlar içinde tarım dışı faaliyetlerdeki kadınların oranı 1950’de %3.5, 1960’ta %4.7, 1970’te %10, 1975’te %10.4’tür. 1975’te iktisaden faal kadınların yalnızca %3.9’u sanayiide ve %7.7’si hizmetlerdedir. 1970’te kadınların toplam istihdam içindeki payının en yüksek olduğu imalat sanayi işkolları tütün (%57), dokuma-giyim (%30), gıda-içki (%25) olarak 1957’deki işkollarının aynısıdır (Toksöz, 2012:183).

İthal ikameci dönemde iç talebi teşvik etmek için ücret ve maaşların yüksek tutularak satın alma gücünün artırılmasına çalışılmıştır, bu da hane reisi olarak erkeğe aileyi tek başına geçindirme olanağı verdiği için patriarkal aile yapısının devam etmesine yol açmıştır. Başka bir ifade ile patriarkal düzen ile kapitalizmin eklemelenmesi, kadınların işgücü piyasası dışında tutulmasına neden olmuştur.

### 3.3. İhracata yönelik sanayileşme dönemi

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlarla ihracata yönelik sanayileşme dönemine girilmiştir. Toksöz (2012)'ye göre bu dönemde gerçek ücretlerdeki düşüş ve esnek üretim biçimlerine geçiş, artık yalnızca erkeğin çalışmasının hanenin geçinmesinde yeterli olamayacağından dolayı, kadınların da ücretli işgücüne girmesi için bir itici güç yaratmış mıdır? Klasik iktisat teorisine göre ücretlerdeki düşüşün işgücü talebinde artışa yol açması gerekir. Ancak, bu dönemde uygulanan yapısal uyum programlarının ve ihracata dayalı sanayileşme modelinin ücretlerdeki gerilemeye rağmen istihdam artışı yaratma potansiyeli yetersiz kalmıştır. Bunun en önemli nedeni de yatırım düzeyinin düşük olmasıdır, dolayısıyla kadın gücüne yeterli talep olmamıştır ve kadınlar bundan olumsuz etkilenmiştir (Toksöz, 2012:186-187).

1988-1993 yılları arasında kentlerde çalışan kadınların %56'sının sosyal güvenlik kapsamı dışında kalması, kadın işgücünün ağırlıklı olarak enformel ekonomide istihdam edildiğinin bir göstergesidir. Bu oran erkekler açısından %29'dur (DİE, 1996). İhracatta başı çeken doküman sektörünün alt birimi olan konfeksiyon sanayiinin önemli bölümü enformel ekonominin tipik örneğidir. İstanbul'da TOBB'a bağlı firmalar arasında yapılan bir araştırma da, hemen hepsi fason üretim faaliyeti içinde bulunan araştırma kapsamındaki firmalarda çalışanların %56'sı kadındır (Toksöz, 1999:61).

Türkiye'de çalışan kadınların sendikalaşma oranı %9'dur ve %48'inin sosyal güvenliği yoktur (Toksöz, 1999:61). Çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemi içindeki payı SSK'lılar toplamı içinde %10'luk bir oran oluşturmaktadır. BAĞ-KUR'a tabi olanlar içinde de bu oran hemen hemen aynıdır. Emekli Sandığı kadınların en yüksek oranda yer aldığı kurum olarak %37 dolayında kadın çalışanı barındırmaktadır (Gürol, 2000:259). Türkiye'de kadın istihdamının belirgin bir özelliği ise, kentlerdeki yüksek kadın işsizliğidir. Bu oran 1998'de %15 olup, erkeklerde %7.5'tir (Toksöz, 1999:62).

1980'lerden itibaren benimsenen ihracata yönelik sanayileşme döneminde, uygulanan makro-ekonomik politikalarla birlikte getirilen bütün teşviklere rağmen, imalat sanayi özel sektör yatırımlarında ciddi bir artış sağlanamamıştır. Bu dönemde, temel tüketim mallarına dayalı birinci aşamadan dayanıklı tüketim mallarına dayalı ikinci aşamaya geçiş geç kalmış, sanayide istihdam sınırlı ölçüde artmış ve yine kadın, işgücü piyasasından uzak tutulmuştur. Dolayısıyla patriarkal yapı ile kapitalizmin işbirliği devam etmektedir.

### 3.4. Günümüz Türkiye ekonomisi

Türkiye'nin, sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadelede, hedeflenen gelişmişlik düzeyini yakalayabilmesi için, çalışabilir nüfusun önemli bir oranının ekonomik kalkınma süreçlerine katılması zorunludur. Kadınların işgücüne katılımı, hem teorik hem de politik nedenlerden dolayı sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Evans ve Kelley, 2008:289).

İşler, R., Şentürk, C. (2016). Feminist iktisat perspektifinden Türkiye ekonomisinde kadının rolü. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (2), 613-624.

TÜİK'in 2014 yılı verilerine bakıldığında, kadınların işgücüne katılım oranının %30,8, istihdam oranının ise %27,1 olduğunu görülmektedir (TÜİK, 2014). ILO'nun Mart 2010'da yayınlanan "İşgücü Piyasalarında Kadınlar" raporuna göre ise dünya genelinde kadınların işgücüne katılım oranı %51.6 ve gelişmiş ekonomiler ile AB ülkelerinde bu oran %52.9'dur. Küresel verilerle Türkiye'de kadın istihdamının durumunu karşılaştırdığımızda Türkiye, Kuzey Afrika ve Orta-doğu ülkeleri ile benzerlik göstermektedir (Aslantepe. 2012:159).

Tablo 1. Dünya, seçilmiş bölgeler ve Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranları

	2000	2001	2002	2005	2007	2008	2009	2010
Dünya	51,8	52	52,1	52,5	52	52,7	52,7	51,2
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	51,8	51,7	51,7	52,2	53	53	53,1	53
Orta ve Güneydoğu Avrupa (AB dışı), Bağımsız Devletler Topluluğu	49,4	49	49,4	49	49,2	51	50,4	49,9
Doğu Asya	69,7	69,4	69,1	68,3	67,2	66,8	66,5	66,7
Güneydoğu Asya ve Pasifik	58,5	58,8	58,4	57,7	58,7	57,9	57,6	58,7
Güney Asya	35	35,4	35,8	38,2	33,9	39,3	39,6	31,8
Latin Amerika ve Karayipler	48,1	48,7	49,6	50,5	52,1	51,8	502	53,5
Orta Doğu	16,3	16,7	17,2	24,1	17,7	24,6	24,8	18,4
Kuzey Afrika	22,1	21,7	21,2	27,1	23,7	27,5	27,6	24,2
Sahra Altı Afrika	62,7	63,1	63,5	60,7	64,4	61,3	61,3	64,5
Türkiye	26,6	27,1	27,9	23,3	23,6	24,5	26	27,6

Kaynak: (ILO, 2012:96; TÜİK, 2011:131)

Dolayısıyla Tablo 1'de yer alan veriler ışığında, Türkiye dünya kadın istihdamının oldukça gerisinde yer almaktadır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı 2010 yılı itibariyle, Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği'nin, Bağımsız Devletler Topluluğu, Doğu Asya, Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin, Latin Amerika ve Karayipler, Sahra Altı Afrika ülkelerinin yaklaşık olarak yarısı kadardır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle kadınların işgücüne katılımı açısından benzerlik göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım-ışsizlik oranları

Yıllar	Türkiye'de Toplam İşgücüne Katılma Oranı	Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı
1990	56,6	34,1
1995	54,1	30,9
2000	49,9	26,6
2001	49,8	27,1
2002	49,6	27,9
2003	48,3	26,6
2004	46,3	23,3
2005	46,4	23,3
2006	46,3	23,6
2007	46,2	23,6
2008	46,9	24,5
2009	47,9	26
2010	48,8	27,6

Kaynak: (TÜİK, 2011)

Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranları sürekli düşmekte olup 2006 yılında her dört kadından biri işgücünde yer almakta ve işgücündeki her dört kişiden biri kadındır (Toksöz, 2007).

Tablo 2 incelendiğinde ise Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının düşük olduğu ve zaman içerisinde azalma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kadının niteliksel gelişimi ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması bu düşüşün önemli nedenlerinden biridir. Örneğin ülkemizde istihdam edilen kadınların %22.7’si okur-yazar değildir. Kadın istihdamın %3.6’sının sadece okur-yazar olduğu, %51.4’ünün ilkokul, %4.4’ünün ortaokul, %10.4’ünün lise ve %7.5’inin yüksekokul mezunu olduğu tespit edilmiştir (TİSK, 1999:8).

Türkiye’deki kadın işgücünün Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kadın işgücü ile belirli meslek gruplarında kıyaslama rakamları 1996 yılı Birleşmiş Milletler Türkiye raporuna göre;

Türkiye’de avukatların %28’i kadın iken, A.B.D.’de %22.7

Türkiye’de mimarların %39’u kadın iken, A.B.D.’de %12.6

Türkiye’de mühendislerin %13.5’i kadın iken, A.B.D.’de %8.6’sı

Türkiye’de dişçilerin %39’u kadın iken, A.B.D.’de %9’u

Türkiye’de akademisyenlerin %33.3’ü kadın iken, A.B.D.’de %42’si

kadın işgücüdür.

Bu rakamların gelişmiş ülkelere göre yüksek oranda olması sevindirici bir durumdur. Fakat girişimci, direktör ve üst kademe yöneticiliği konumunda yer alan kadınların oranı %0.19’dur (Capital, 1995:94). Bunların çoğunluğunun hizmet sektöründe yer aldığı dikkati çekmektedir. Kamu yönetimi, yüksek eğitim görmüş kadınların başlıca çalışma alanı olmaktadır. Ancak karar alma mekanizmasında kadın sayısı halen çok azdır. Kamu yönetiminde, eğitim ve sosyal hizmetler gibi alt-sektörlerde çalışan kadınların erkeklere oranı 2000 ve 2007 yılları arasındaki dönemde Güney Avrupa ülkeleri ortalamasının altında kalmıştır. 2007 yılında bu oran İspanya’da 0.67 ve Yunanistan’da 0.57 iken, Türkiye’de ise yalnızca 0.14’tür (ILO, 2011).

Tablo 3. Türkiye’de sektörel dağılıma göre kadın istihdamı

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
1989	76,6	8,8	0,2	14,4
1999	6,4	11,4	0,4	21,8
2000	60,5	12,6	0,6	26,4
2001	63,3	11,8	0,4	24,5
2002	60	13,3	0,4	26,3
2003	58,5	12,9	0,5	28,1
2004	57,2	13,6	0,5	28,7
2005	51,6	14,6	0,5	33,3
2006	48,5	14,4	0,6	36,5
2007	45,4	14,9	0,7	39
2008	42,1	15	0,8	42,1
2009	41,6	14,6	0,7	43,1
2010	42,8	15	0,8	41,7

Kaynak: (TÜİK, 2011)

Tarihsel perspektifte işgücüne katılımın tarım toplumlarında yüksek buna karşılık sanayileşme ve kentleşmedeki gelişmeye paralel olarak önce azalan sonra da eğitim düzeyindeki artış paralelinde artan bir seyir izlemektedir (Işığışık, 2005:114). Türkiye’de yukarıdaki imalat sanayininin

kadınlar açısından sınırlı istihdam artışı sağladığı görülmektedir. 1975'te kadın istihdamı içinde sanayinin %3.9 olan payı 2006'da %15'e çıkmıştır. Çalışan kadın sayısındaki artışa ve kadın istihdamı içinde sanayinin payının artmasına karşın, sanayi istihdamında kadınların oranı fazla değişmemektedir (Toksöz, 2012:190). TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketlerine göre, 1992 ve 2006 yılları arasında kadınların toplam istihdamdaki payı ancak %19'dan %20'ye yükselmiştir. İstihdamı hızla gerileyen bütün işkolu hariç kadınların ağırlıkla istihdam edildiği iş kolları değişmemektedir. Kadınlar tekstil işkoluna çalışanların %30.5'ini, giyim eşyası ve deri eşyada çalışanların %48.2'sini, gıda ve içecek imalatında çalışanların %21.9'unu oluşturmaktadır (Toksöz, 2012).

Diğer yandan tekstil ve gıda sektöründe teknolojik yenilenmeye gidilmesi, vasıfsız kadın işgücünün işini kaybetmesine ve firmaların daha az sayıda erkek işçi istihdamıyla üretimi sürdürmesine yol açmaktadır. Teknik açıdan vasıflı az sayıda kadın işçi istihdam edilse de, yeni teknolojiler yeni cinsiyetçi iş bölümleri ortaya çıkarmakta, kas gücü gerektiren işler ortadan kalksa bile, bu işler "erkek işi" olarak tanımlanmaktadır. İmalat sanayi istihdamı içinde yer alan giyim eşyası imalatı, aynı zamanda kadınların istihdam içindeki payının en yüksek olduğu işkoludur. 1992-2006 yılları arasında sanayide kadın istihdamında meydana gelen artışın esas itibarıyla giyim eşyasındaki istihdam artışından ileri geldiği söylenebilir (Toksöz, 2012, 191-192).

İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Mısır ele alınarak 'Akdeniz'de Kadın İstihdamının Seyri'nin incelendiği bir araştırmanın sonucuna göre; İspanya, İtalya ve Yunanistan'da kadın istihdamında belirgin bir artış gözlenirken, Mısır ve Türkiye'de yükseliş küresel olarak gözlemlenen eğilimlere göre son derece sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda gözlemlenen beş ülkeden hiçbirinde kadınların işgücüne katılımı ile kadının özgürleşmesi arasında doğrudan bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Düşük ücret karşılığında uzun saatler boyunca çalışma zorunluluğu, kültürel yargılar ve tutumlarla birleşerek, Türkiye ve Mısırlı kadınlar için geleneksel toplumsal cinsiyet işbölümünü kabullenmenin "rasyonel" bir seçim haline geldiği bir ortam yaratmaktadır. Bu da "özgürleşme" bağlamında kısmi fırsatlar vaat eden ekonomik bağımsızlığın kadınlar tarafından sorgulanmasına neden olmaktadır (Buğra ve Özkan, 2014:185-189).

Türkiye uluslararası cinsiyet temelli gelir eşitsizliği endeksinde 115 ülke arasında 109. sırada yer almaktadır (UNDP, 2009).

Türkiye'de 2002-2008 döneminde imalat sanayi üretiminin yarısı düşük teknoloji kullanımıyla gerçekleşirken, 2008'den itibaren bu oran düşmüş, teknoloji yoğunluğunun üretim sürecindeki payı artmıştır. Bu gelişme ihracatın dağılımına da yansımıştır. Düşük teknolojiye dayalı tekstil, giyim, deri eşya gibi sektörlerin payı gerilerken, orta teknoloji otomotiv, makine, beyaz eşya, ana metal ve petrol ürünlerinin üretim ve ihracattaki payı artmaya başlamıştır (DPT, 2010:157-158). Türkiye'de 2000'lerden bu yana, dayanıklı tüketim malı olarak otomotiv sektörü ürünleri ihracat gelirleri içinde en büyük paya sahip olmaktadır. Otomotiv sektörünün ve ana metal sanayinin istihdam yapısı ise erkek ağırlıklıdır. 2006'da motorlu kara taşıtları imalatında çalışan kişinin %91.2'si ve ana metal sanayinde çalışan kişinin %93.3'ü erkektir (Toksöz, 2012:193).

Tablo 4. Türkiye’de kadın işgücünün kent ve kırsal ayrımına göre işsizlik oranları (Bin kişi, 15+ yaş)

Yıllar	TÜRKİYE			KENT			KIR		
	İşsiz sayısı	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İşsiz sayısı	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İşsiz sayısı	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)
Kadın									
2004	622	11,0	19,6	544	17,9	19,6	78	3,0	19,9
2005	642	11,2	18,7	551	17,0	18,5	92	3,6	19,9
2006	658	11,1	17,9	560	16,4	17,7	97	3,9	19,5
2007	660	11,0	17,3	566	16,1	17,1	95	3,8	19,0
2008	734	11,6	18,1	622	16,6	17,8	112	4,3	20,9
2009	979	14,3	21,9	832	20,4	21,5	147	5,3	24,6
2010	959	13,0	20,2	821	18,7	19,9	138	4,6	22,2
2011	885	11,3	17,7	770	16,5	17,7	115	3,6	17,6
2012	883	10,8	16,4	771	15,5	16,5	112	3,5	15,6
2013	1 033	11,9	17,4	885	16,4	17,3	148	4,5	18,1
2014*	1 040	11,9	16,5						

Kaynak: (TÜİK, 2014)

Türkiye’de modernleşme süreci içinde kadın istihdam oranında sürekli bir düşüş gözlenmektedir. Araştırmalar bunun sanayileşmeyle birlikte kırdan kente göç esnasında, ücretsiz tarım işçisi olarak çalışan kadınların kente yerleşmeleriyle ev kadınlık süreci ile ilişkilendirilmekte ve bunun diğer ülkelerde de gözlemlenen bir olgu olduğuna dikkat çekmektedir (Dünya Bankası, 2013). Ancak modernleşme sürecinin ileri evrelerinde, iş olanaklarının ve eğitimin artışı ile kentteki kadınların işgücü piyasasına artan oranlarda entegre olacakları ileri sürülmektedir. Ekonomik modernizasyon sürecinde kadın istihdamının U-şeklindeki trendi olarak akademik yazında tanımlanan bu olgu birçok ülkede gerçekleşmektedir (Boserup, 1970). Fakat Türkiye’de kadın istihdam oranlarındaki düşüş 1990’lı yıllarda yatay bir seyre ulaşsa da, U-trendinin öngördüğü yukarı dönüş bir türlü gerçekleşmemiştir. (İlkkaracan, 2012:202-203). Ekonomik kalkınma süreçlerinde diğer ülkelerde gerçekleşen ataerkil aile yapısındaki aşınma ve evrimleşme, piyasa ekonomisinin benzer gelişme süreçlerinden geçtiği Türkiye’de neden meydana gelmedi? İlkkaracan (2012) bu soruyu feminist politik iktisat çerçevesinden şu şekilde yanıtlıyor. Toplumsal cinsiyet ayrımında ekonomik dönüşümleri iki paralel sistemin etkileşimi açıklıyor. “Ataerkil toplum düzeni” ile “kapitalist birikim süreçleri”nin karşılıklı etkileşimleri belirli koşullar altında cinsiyetçi işbölümünü aşındırabildiği gibi, kimi durumlarda daha da güçlendirebiliyor (İlkkaracan, 2012:207).

Türkiye’nin kapitalistleşme sürecinde kırdan kente göçe paralel olarak bakım rejimi-hanehalkı ve hane bakımına ilişkin işlerin devlet, piyasa, aile arasında paylaşımını düzenleyen yasal, kurumsal ve sosyal mekanizmalar bütününden oluşan sistem- ve emek piyasası çalışma koşullarındaki ataerkil kurumsallaşmalar sonucunda, tam zamanlı ev kadınlığı Türkiye’de en yaygın kadın mesleği olarak yerleşmiştir. Tam zamanlı ev kadınlarının, modern emek piyasasına katılan kadınlardan çok daha fazla olduğu bir toplumsal ortamda siyaset ve kamuoyu gündemi de çalışan kadınların gereksinim ve taleplerinden ziyade tam zamanlı ev kadınlarına yönelik şekillenmeye mecbur kalmıştır. Bu durumun, kadına ilişkin siyasi gündemi göreceli olarak daha muhafazakar olmaya yönlendirdiği söylenebilir (İlkkaracan, 2012:214).



#### 4. Sonuç

Türkiye ekonomisinde kadın işgücü ve istihdamının, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çözüm arayışlarına sebep olan bir sorun olduğu söylenebilmektedir. Bu noktada hem feminist iktisat yaklaşımı hem de tarihsel süreç dikkate alındığında, toplumsal cinsiyet temelli işbölümü, kente yönelen göç hareketi, tarımsal yapıdaki çözülme, geleneksel aile yapısının zayıflaması, aile ve çalışma hayatının dengelenmesinde yaşanan sıkıntılar ve kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması hususları kadınların istihdam düzeylerini etkileyen unsurlar arasında dikkat çekmektedir.

Türkiye’de 2000’li yıllarda genel olarak neoliberal ekonomik politikalar uygulanmasına rağmen kadınlara-hanehalkına yönelik uygulamalar, özünde serbest piyasa ile çelişkili olan nakit transferleri gibi, evde bakım gibi sosyal yardım politikalarıdır. Bu gibi politikalar bazen istihdamdaki cinsiyet uçurumunda, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünde kadın-erkek eşitliğini sağlamanın aksine, cinsiyetçi iş bölümünün daha da kurumsallaştırılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda emek piyasasında kadınların karşılaştıkları zorluklarla birlikte, bu koşullar altında, kadınlar açısından mevcut toplumsal cinsiyet temelli işbölümünü kabullenmek daha akılcı olmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı yapılanma kadın işgücü talebini ve arzını belirlemektedir. Hangi sektörlerin, hangi işlerin kadınlar için daha uygun olduğuna dair ataerkil zihniyet yapısı, işgücü talebini belirlemektedir ve kadınların istihdam fırsatlarını sınırlamaktadır ve aynı zihniyet yapısı kadınların da ne tür işler için işgücü arz edecekleri noktasında kişisel tercihlerini de belirlemektedir.

Bakım rejimi ve emek piyasasında cinsiyetçi kurumsallaşmalar olduğu zaman, giderek daha cinsiyetçi bir kısır döngüye girilmektedir. Bu olumsuz patika bağımlılığı şeklindeki kısır döngülerin olumlu belirli politikalar ve reformlarla kırılabileceği ön görülmektedir.

Toplam işgücü içinde önemli bir paya sahip olan kadın işgücünün, çalışma hayatında etkinliğinin ve niteliğinin artırılması, Türk ekonomisinin rekabet gücünü artırması açısından büyük öneme sahiptir ve aynı zamanda kadın nüfusunun sosyal ve ekonomik kalkınma fırsatlarından yararlanması açısından da zorunludur.

#### Kaynakça

- Altındal, M., (1994). Osmanlıda Kadın, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994’den aktaran, M. A. Gürol, *Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi*, Atılım Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Aslantepe, G.(2012). *Kadın İstihdamının Artması ve ILO Sözleşmeleri, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* içinde, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Aydın, M. O., (1999). Yasal Açıdan Kadın İşgücü, Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri, 1-2, *TİSK Yayınları*, Yay. No. 192, 1999.
- BM, Türkiye Raporu, 1996.
- Boserup, E., (1970). *Woman’s Role in Economic Development*, NY:St. Martin Press.
- Buğra, A. ve Özkan, Y. (2014). *Akdenizde Kadın İstihdamının Seyri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- (1995). Hedefteki Kadın. *Capital Dergisi*, 4(5).
- Çağatay, N., (1982). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7(104). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

- Çakır, S., (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Kadın Araştırmaları Dizisi-4*, Metis Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul.
- DİE, 1990'lı yıllarda Türkiye'de Kadın, Ankara, 1996.
- Evans, M.D.R., ve Kelley, J., (2008). "Trends in Women's Labor Force Participation in Australia: 1984-2002", *Social Science Research*, Volume 37, Issue 1, pp.287-310.
- Gürol, M. A. (2000). *Türkiye'de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi*, Atılım Üniversitesi Yayını, Ankara.
- ILO, (2011). *Global Employment Trends 2011*, International Labour Office, Geneva.
- İşığışık, Ö., (2005). *XXI. Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- İlkkaracan, İ., (2012). *Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye'de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Yaklaşım, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emegi* içinde, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Makal, A., (2001). *Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:56, Sayı:2, ss.117-155.
- Makal, A., (2010). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi, *Çalışma ve Toplum*, Sayı:25, ss.13-39.
- Makal, A., (2012). *Türkiye'de Kadın Emeginin Tarihsel Kökenleri, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emegi* içinde, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- TİSK, (1999). *Kadın İşgücü Araştırması*, Ankara.
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye'de Kadın İstihdamı, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emegi* içinde, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- Toksöz, G., (1999). *Türkiye'de Kadın İşgücü ve Enformel Sektörde İstihdamı*, TİSK Türkiye'de Kadın İşgücü içinde, Ankara.
- Toksöz, G., (2007). *Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu*, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara.
- TÜİK, (2014). *İstatistiklerle Kadın 2014 Haber Bülteni*, Ankara.

### **Extended abstract in English**

The role and place of women have been neglected for a long time in economics, and women have not been given due importance in these fields. Feminist economists criticise traditional-neoclassical economics claiming that conceptual basis for the mainstream economic knowledge is gender discrimination and women's experiences are not reflected in economics. In this light, they challenge economics suggesting that it should be reviewed and questioned including women's perspective.

Women have participated in various economic activities in varying shapes and status depending on the conditions of each period of history. However, in the true sense, women have taken place in working life under the status of "paid" and "workers" for the first time after the industrial revolution. Laws and practices that support working women, increased educational opportunities, demographic developments, shrinking family size, marriage rate reduction, divorce rate increase, single individual-family, non-standard operating modes, improvements achieved in attitudes towards women's work, child care and improvements in other services are important developments that play a role in increasing the number of female labour.

Government of the Republic of Turkey has followed a policy of import substitution industrialization and has played an important role in industrialization due to the lack of private capital since the 1930s. During the period, it began the process of urbanization. In order to stimulate domestic demand during the import substitution period, it has tried to increase the purchasing power by keeping high wages and salaries. Therefore, since high wages and salaries let alone manage on their families to males as head of household, it has led to the continuation of patriarchal family structure. Women have not been included in the first four of five-year development plans in employment policies since 1963. The employment of women except agriculture is extremely low in the period. A small number of highly educated and skilled women in urban areas participate in more labor force in the service sector.

Despite all the incentives brought with macro-economic policies implemented during period of the adoption of export-oriented industrialization since the 1980s, a significant increase has not been achieved private sector investments in manufacturing industry. In this period, transition stays late from the first stage based on basic consumption goods to the second stage based on consumer durables goods. The female labor force participation rate decreased in the agricultural sector, however, and increased in the service sector with industrialization and urbanization into historical perspective. In case, it is observed that the manufacturing industry provides limited employment increased for women in the industrial sector. According to the Labor Force Survey, the rate of women in total employment only increased from 19% to 20% between 1992 and 2006. Except from employment regressed rapidly in tobacco sector, line of work does not change in the great female population in the work-force. Technological innovation in the textile and food sector causes that the women included the unskilled female labor lose their jobs and leads to continue the production with fewer employments of male workers in companies. Clothing manufacturing in including manufacturing is also line of work in the highest share of women's employment.

According to Turkish Statistical Institute (TÜİK) Women in Statistics 2014, the women's labor force participation rate is 30.8% and the employment rate is 27.1%. According to the report "Women in the Labor Market" published by International Labor Organization (ILO) in March 2010, worldwide women's labor force participation rate is 51.6% and this rate is 52.9% in the EU

countries and developed economies. If we compare the situation of women's employment in Turkey, Turkey is similar to North Africa and Middle East countries with global data.

In the modernization process, female employment rate is continuously observed a decline. According to researches, during rural to urban migration with industrialized women working as unpaid family workers in the rural agricultural sector become housewives after these women settle into the cities. However, it is suggested that women lived in city are increasingly integrated with labor market with opportunities and the improvement of education in advanced stages of the modernization process. The concept as U-shaped of female employment which is defined in the academic literature takes place in several countries during economic modernization. In the contrary, the fall in female employment rates in Turkey reaches a horizontal shape but U-shaped does not come true in return up. Gender-based structure determines the demand-side and the supply-side for female labor force. It is foreseen that the adverse path dependency on women's employment is changed by economic policies and positive reforms.

In this context, the aim of this study is to examine women's role, status and issues in Turkish Economy from a historical perspective.